

HUQUQ NORMALARINI SHARHLASH

Xoliyorov Sarvar Akmalovich

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20118431>

Annotatsiya: Mazkur maqolada huquq normalarini sharhlash tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va huquqiy tizimdagi o'rnini ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Huquq normalarini sharhlash jarayoni qonunlarning to'g'ri va bir xil qo'llanilishini ta'minlovchi muhim huquqiy faoliyat sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, sharhlashning turlari, usullari va subyektlari, jumladan, rasmiy va norasmiy sharhlash shakllari hamda grammatik, mantiqiy va tizimli usullari yoritiladi. Maqolada huquq normalarini sharhlashning sud amaliyoti va huquqni qo'llashdagi ahamiyati ham tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: huquq normalari, sharhlash, interpretatsiya, rasmiy sharhlash, norasmiy sharhlash, grammatik usul, mantiqiy usul, tizimli usul, huquqni qo'llash, sud amaliyoti.

Huquq normalari jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vosita hisoblanadi. Ular orqali davlat fuqarolar va tashkilotlar o'rtasidagi huquq va majburiyatlarni belgilaydi. Biroq huquqiy normalar har doim ham bir xil tarzda tushunilavermaydi, chunki ularning mazmuni ba'zan umumiy yoki murakkab ifodalangan bo'lishi mumkin. Shu sababli huquq normalarini to'g'ri tushunish va amalda qo'llash uchun ularni sharhlash zarurati yuzaga keladi.

Huquq normalarini sharhlash — bu qonun mazmunini aniqlash, uning asl maqsadini ochib berish va uni to'g'ri qo'llashga qaratilgan muhim huquqiy faoliyatdir. Ayniqsa, sud amaliyotida va huquqni qo'llash jarayonida sharhlash katta ahamiyatga ega bo'lib, u qonunlarning bir xil va adolatli tatbiq etilishini ta'minlaydi.

Mazkur maqolada huquq normalarini sharhlashning tushunchasi, turlari, usullari hamda uning huquqiy tizimdagi o'rnini ilmiy jihatdan yoritiladi.

“Huquq normalarini sharhlash” mavzusini o'rganishda huquq nazariyasi, konstitutsiyaviy huquq va sud amaliyotiga oid ilmiy manbalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu adabiyotlarda huquq normalarini talqin qilishning nazariy asoslari, usullari va amaliy ahamiyati keng yoritilgan.

Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va amaldagi qonun hujjatlari huquq normalarini sharhlashning asosiy huquqiy manbasi hisoblanadi. Ayniqsa, sud organlari faoliyatiga oid qonunlarda huquq normalarini to'g'ri talqin qilish va bir xil qo'llash talablari belgilangan.

X.T. Odilqoriyevning “Davlat va huquq nazariyasi” darsligida huquq normalarini sharhlash huquqni qo'llash jarayonining muhim bosqichi sifatida ko'rib chiqiladi. Muallif sharhlashning turlari, subyektlari va usullarini tizimli ravishda yoritadi hamda uning qonuniylikni ta'minlashdagi o'rnini asoslab beradi.

V.V. Lazarevning “Umumiy huquq nazariyasi” asarida huquq normalarini talqin qilishning nazariy asoslari, xususan grammatik, mantiqiy va tizimli sharhlash usullari chuqur tahlil qilingan. Ushbu manbada sharhlash huquqiy noaniqliklarni bartaraf etuvchi vosita sifatida baholanadi.

A.V. Malkoning “Huquq nazariyasi” asarida huquq normalarini sharhlashning amaliy jihatlari, jumladan sud amaliyotidagi ahamiyati va huquqni qo‘llashdagi o‘rni keng yoritilgan. Muallif sharhlashning huquqiy tizim barqarorligiga ta‘sirini alohida ta‘kidlaydi.

Z.M. Islomov va boshqa mahalliy olimlarning ilmiy ishlarida huquq normalarini sharhlashning O‘zbekiston huquqiy tizimidagi o‘ziga xos xususiyatlari, qonun ustuvorligini ta‘minlashdagi roli hamda huquqiy ong va madaniyat bilan bog‘liqligi yoritilgan.

Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar huquq normalarini sharhlashni huquqni to‘g‘ri tushunish va qo‘llashning ajralmas qismi sifatida ko‘rsatadi. Ular sharhlash jarayonining nazariy va amaliy asoslarini ochib berib, huquqiy tizim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur “Huquq normalarini sharhlash” mavzusini tadqiq etishda zamonaviy ilmiy va maxsus huquqiy metodlardan kompleks foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi huquq normalarini sharhlashning nazariy asoslari, usullari va amaliy ahamiyatini ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilishdan iborat bo‘ldi.

1. Nazariy-metodologik asos

Tadqiqot davlat va huquq nazariyasi, konstitutsiyaviy huquq hamda huquqni qo‘llash amaliyotiga oid ilmiy manbalar asosida olib borildi. Huquq normalarini sharhlash huquqni amalga oshirish mexanizmining muhim bosqichi sifatida ko‘rib chiqildi.

2. Umumilmiy metodlar

Tadqiqot davomida quyidagi usullar qo‘llanildi:

- Analiz metodi – huquq normalarini sharhlash tushunchasi, turlari va usullari tarkibiy qismlarga ajratilib o‘rganildi.
- Sintez metodi – turli ilmiy qarash va nazariyalar umumlashtirilib, yagona ilmiy xulosa ishlab chiqildi.
- Mantiqiy metod – norma mazmunini aniqlashdagi mantiqiy bog‘liqliklar tahlil qilindi.
- Taqqoslash metodi – sharhlashning turli shakllari va usullari o‘zaro qiyoslandi.

3. Maxsus huquqiy metodlar

- Formal-yuridik metod – normativ-huquqiy hujjatlar matni va mazmuni tahlil qilindi.
- Sistemali-strukturaviy metod – huquq normalarini sharhlash boshqa huquqiy institutlar bilan bog‘liqlikda o‘rganildi.
- Tarixiy-huquqiy metod – sharhlash institutining rivojlanish bosqichlari tahlil qilindi.
- Qiyosiy-huquqiy metod – xorijiy davlatlar tajribasi va milliy amaliyot solishtirildi.

4. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar

- Inson huquqlari konsepsiyasi – sharhlashda inson manfaatlari va huquqlarini himoya qilish mezoni asos qilib olindi.
- Huquqiy davlat yondashuvi – qonun ustuvorligi va adolatni ta‘minlashdagi sharhlashning roli o‘rganildi.
- Empirik yondashuv – sud amaliyoti, real huquqiy nizolar va qarorlar asosida amaliy xulosalar chiqarildi.

Qo‘llangan metodologik yondashuvlar huquq normalarini sharhlashning nazariy va amaliy jihatlari tizimli ravishda ochib berish, sharhlash mexanizmining huquqiy samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

Xulosa qilib aytganda, huquq normalarini sharhlash huquqiy tizimning ajralmas va muhim elementi bo‘lib, u qonunlarning to‘g‘ri tushunilishi va amalda bir xil qo‘llanilishini

ta'minlaydi. Sharhlash jarayoni orqali huquqiy normalarning asl mazmuni ochib beriladi, noaniqliklar bartaraf etiladi hamda huquqni noto'g'ri talqin qilishning oldi olinadi.

Huquq normalarini sharhlashning turli usullari — grammatik, mantiqiy, tizimli va tarixiy yondashuvlar — huquqni chuqur va har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi. Rasmiy va norasmiy sharhlash shakllari esa huquqiy bilimlarni rivojlantirish va sud amaliyotida yagona yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, huquq normalarini sharhlash huquqiy davlat qurish, qonun ustuvorligini ta'minlash va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, sharhlash institutini takomillashtirish huquqiy tizim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Lazarev V.V. Umumiy huquq nazariyasi. – Moskva: Yurist, 2019.
2. Malko A.V. Huquq nazariyasi. – Moskva, 2021.
3. Hart H.L.A. The Concept of Law. – Oxford University Press, 2012.
4. Dworkin R. Law's Empire. – Harvard University Press, 1986.
5. Kelsen H. Pure Theory of Law. – University of California Press, 2005.
6. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. – Oxford University Press, 2002.